

Pentelei Molnár János művészete

Írta: Pipics Zoltán dr.

az Orsz. Magy. Képzőművészeti Társulat titkára

A Műcsarnok tavaszi kiállításának keretében korán elhunyt jeles mesterünk, Pentelei Molnár János emlékének is áldos mintegy száz képeinek bemutatásával, melyek egész művészi működését, fejlődésének minden fázisát felölelik és szemléltetik. Azért, aki összefoglaló képet akar nyerni ennek a magyar őstehetségnek a művészetéről, akinek egész művészi pályafutása szemünk előtt folyt le, az a Műcsarnokban most könnyen hozzájut.

Pentelei Molnár János nem tartozik a bonyolult lelki összetételű, problematikus művészegyenlőségak közé. Ha valaki a természet primitív miliójában, egyszerű emberek között nő fel; ha valakinek a madár éneke és a malom monoton zugása a bölcsődalja; s ha hozzá a természettől is szemléltető lelket kapott: az nem keresheti a harcot a művészetben sem. E két tényező az, amely rávilágít a művész későbbi sikereinek két vezérelvára: a csendéletre és a plein air-tájképre.

Tanulmányait a Képzőművészeti Főiskolán kezdi, 1902-ben Münchenben, majd 1903–4-ben Párisban folytatja.

Első korszakát (1902–11.) a tanulás és az önmegátalkoresés jellemzi. Tárgyköre széles. Fest arcképet, csendéletet, életképet, tájképet. Korai festői modorára jellemző az a sötét, barnás, konturokat elnyelő tónus, melyet portréi közül a „Szüleim” (1904.), genra-jai közül pedig a „Fala szegényei” (1905.) képvisel. Kompozíciójában tudásának fejlesztése céljából állandóan tanulmányozza az idegen művészeket, amire Párisban bőven volt alkalmja. Ennek a hatásnak egy példája a feleségét ábrázoló arckép (1903.), amely művészi elgondolásában és felépítésében angol mintákra megy vissza.

Az 1905 előtti évek művészettörténetileg legfontosabb emléke kétségtelenül az 1903-ban Párisban festett „Cairkcsendélet”, amely fordulópontot jelent Pentelei Molnárnak, a csendéletfestőnek művészetében. Csendéleteinek jelentőségéről alább lesz szó, itt csupán annyit

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Szerző: Pipics Zoltán
Cím: Pentelei Molnár János művészete

Forrás: Nemzeti Ujság

3n

(Hely)

1925. 6. 7.

(Idő)

(Köt. v. füz.)

(Oldal)

Jegyzünk meg, hogy e mű antik patinát utánzó technikájával, bágyadt világításával még a multa utal, de a laza kompozíció és az érzelmi valószínűsége való törekvés már a művész második korszakának ígéretét hordja magában.

1905-ben Benczur műhelyébe kerül. Az ő hatása alatt kezd el foglalkozni figurális kompozíciókkal, amelyek nagyjából bibliai tárgyúak. A karakterizáló „30 ezüstpénz” (1909.), a monumentális „Keresztlevétel” (1909.), a megdöbbentően realiztikus „Pieta” (1907.) és az „Ego eimi” (1910.) e korszak legjellemzőbb emlékei. Az utóbbi mű cáfolja azt az állítást, hogy Pentelei Molnárnak nem volt komponáló tehetsége. A kompozíció itt egy diagonálisra van felépítve, melynek felső részén van az Üdvöztőnek csodálatosan finom feje és ennek a diagonálisnak a sodrában hőkken vissza az isteni szelídségtől megbüvölt tömeg. Az alakok monumentalitása és a szövetkezelés Benczur tanítványának mutatja. Nem kétséges, hogy a nagy mesternek az anyagpompa iránt érzett lelkesedő szeretete termékenyítőleg hatott a tanítvány későbbi csendéleteire.

Az „Ego eimi” az első korszak záróköve.

A második korszak (1910–24.) hozza meg számára a már eddig is elért művészi dicsőség mellé a népszerűséget egy olyan műfajban, amely már régen elavult és amelyet már a tanulmánnyal egyenlőjének emlegettek. Ez a műfaj a csendélet.

A csendélet a malmok hazájában, Németalföldön született. Pentelei Molnár János is a malmok tájékaról jön és ő lesz az, aki új fogalmazást ad a festészet e lenézett ágának

és azt rehabilitálja. A holland csendéletnél alapvető fontossága a kompozíció, az ideális atmoszféra és a mesterséges világítási effektusok. A rendezés és a művésztremtette levegő itt szinte fontosabb, mint maguk az ábrázolt tárgyak. Azért illik ezekre inkább a „nature morte” elnevezés. Pentelei Molnár nem spekulál, hanem teljes objektivitással, a kompozíció zártságára nem sokat adva, utólrhetetlen technikabell rutinnal ábrázolja az üveg és a nemesfémek csillogását („Öt pohár víz”, „Régi szent dolgok”), a bársony selymes puhóságát, a selyem ragyogását, a különféle textilek, finom porcellánok („Porcellánkutyá”, „Csészék arany háttérrel”), a leszakított gyümölcsök, virágok és zöltségek („Öszibarackok”, „Ibolya”, „Nyers hus káposztával”) sajátos magánéletét, nyugodt létezését. A csendélet szó itt helytállóbb.

Nemzeti művészetünk szempontjából különös jelentőséget kölcsönöz e műveinek az a hamisítatlan szomat és szinte paraszti étvágy, amelylyel a magyar konyhakert és gyümölcsös jellegzetes terményeit, a husos paprikát és az uborkát üvegbe rakja és mellette elszórja, vagy amellyel az almát, körtét, öszibarackot a finom magyar kézmunka, sőt a durvaszövésű asztalkendő miliójába beleágyazza. Erdeme, hogy megteremtette a magyar hangulatu csendéletet és azt a külfölddel is elismertette.

Csendéleteinek a hollandokhoz való viszonya nem ok nélkül emlékeztet bennünket arra a különbségre, ami a tizenkilencedik század barbizoni mestereinek paysages intimes-jeit a tizenhetedik század heroikus tájképeitől elválasztja.

Az anyag ábrázolásában a drasztikumtól sem riad vissza, amikor pl. a nyers csontos húst, vagy a szétmállott görögdinnyét állítja élénk érzelmi valószínűséggel. Rembrandtnál is van példa ilyen drasztikumra. Egyik képen pl. a mézszárszék elé kifüggesztett, hosszabban felvágott borjút ábrázolja. Oszakhogy Rembrandt realizmusa a magateremtette atmoszféra és fényforrás által szubjektívvalódik, míg Pentelei mindenekfelett az objektív igazságot keresi. Szubjektivitása legfeljebb abban az anyag- és színörömben nyilvánul meg csendéletein, mellyel az összehordott finom anyagokban duskál, válogat és amellyel azokat szímben egymásra vonatkoztatja.

Par excellence csendéletfestő lett, óriási szorgalommal dolgozott és képeit elkaphatták. Eredeti tehetségét a külföld is méltányolta. 1912-ben az osztrákok, 1913-ban pedig a bajorok állami nagy aranyéremmel jutalmazták csendéleteit. Jellemző erre az elragadtatásra

Osztályozás

Tárgy

92

Hely

Pentelei Molnár János

Idő

1925

Személy

az a tény, hogy azelőtt sohasem adtak csend-
életre nagy aranyérmet. 1915-ben nálunk nyeri
el ugyanezt a kitüntetést.

Tájképein mutatott törekvései sajátos ellen-
tétben állnak csendéletein követett művészi
elveivel szemben. Mig ezek — mint említet-
tük — objektív világszemléletének kikristá-
lyosodásai, addig plein air-tájainak színeit
szubjektív énjén átszűrve rakja fel vásznára.
E képein — melyek a vegetáció ujjongó zöld-
jében, vagy a Balatonvidék vakító napsütésé-
ben pompáznak — a tárgyaknak többé nincs
önálló jelentőségük, változhatatlan jellegük; a

kontarok szétmorrósodnak, a szünetek foit-
vadnak a levegő és a foly mindent egybefog-
láló szintézisben. Az éjszák („Részlet a Vá-
roselgéből“, „Kertészlet“) még az internacio-
nális impresszionizmus jegyében fogantak, de
a későbbiek („Tájképtanulmány“) már jobban
megközelítik a magyar talaj lelkét, úgy hogy
azt kell hinnünk, hogy Pentelében a magyar
táj első igazi impresszionistáját vesztítettük el.

Melyik volt az igazi Penteléi? A „30 ezüst-
pénz“ epikusa, az „Üborkásüvegek“ csendélet-
festője, vagy a „Balatoni fürdőházak“ impress-
zionistája-e! A méltó feleletet erre a kér-
désre magának a mesternek az eseteje adhatta
volna meg, ha férfikora délen, negyvenhat-
éves korában ki nem fíti kezéből a könyörtelen
végzet. Mert bár tagadhatatlan, hogy ő kedv-
vel és ritka tudással csinálta csendéleteit, a
„30 ezüstpénz“ és az „Ego eimi“ alkotójáról
még sem hisszük el, hogy ne vajudtak volna
lelkében nagyobb művészi gondolatok, mint
amelyek ezekben a finom, de alapjában nem
nagyigényű művekben kifejezésre jutottak.

Igazi művésztragédia, hogy nem ezek öltöt-
tek testet, hanem azok, amelyek a neki talán
fájó népszerűség szárnyaira segítették.